ORLANDO

ORLANDO

❖

VIRGINIA WOOLF

DIDEROT

ISBN: 9789403729114
Oorspronkelijke titel: *Orlando: A Biography*
Vertaling: Wilma Baltus
© Wilma Baltus. Alle rechten voorbehouden.

Orlando

Voorwoord	7
I	11
II	59
III	107
IV	137
V	203
VI	235

Voorwoord

Bij het schrijven van dit boek hebben veel vrienden mij geholpen. Sommigen zijn overleden en zo beroemd dat ik hun namen nauwelijks durf te noemen. Toch kan niemand lezen of schrijven zonder voortdurend schatplichtig te zijn aan Defoe, Sir Thomas Browne, Sterne, Sir Walter Scott, Lord Macaulay, Emily Brontë, De Quincey en Walter Pater, om slechts degenen te noemen die mij het eerst te binnen schieten. Anderen zijn nog in leven en boezemen, hoewel ze op hun eigen terrein misschien even beroemd zijn, juist daarom minder ontzag in. In het bijzonder ben ik de heer C.P. Sanger dank verschuldigd, zonder wiens kennis van het recht betreffende onroerend goed dit boek nooit geschreven had kunnen worden. De uitgebreide en ongewone geleerdheid van de heer Sydney-Turner heeft mij, naar ik hoop, voor enkele betreurenswaardige blunders behoed. Ik heb kunnen profiteren van de kennis die de heer Arthur Waley van het Chinees bezit — hoeveel ik daaraan te danken heb, kan alleen ik beoordelen. Madame Lopokova (mevrouw J.M. Keynes) stond klaar om mijn Russisch te corrigeren. Wat ik ook maar van de schilderkunst begrijp, dank ik aan het ongeëvenaarde inlevingsvermogen en de verbeeldingskracht van de heer Roger Fry. Op een ander gebied heb ik, naar ik hoop, mijn voordeel gedaan met de buitengewoon scherpzinnige, zij het strenge, kritiek van mijn neef, de heer Julian Bell. Het onvermoeibare speurwerk van mejuffrouw M.K. Snowdon in de archieven van Harrogate en Cheltenham was er niet minder inspannend om dat het vruchteloos bleek. Andere vrienden hebben mij op te veel verschillende manieren geholpen om die allemaal te kunnen vermelden. Ik moet ermee volstaan de namen te noemen van de heer Angus Davidson; mevrouw Cartwright; mejuffrouw Janet Case; Lord Berners (wiens kennis van de muziek uit de tijd van

Elizabeth I van onschatbare waarde is gebleken); de heer Francis Birrell; mijn broer, dr. Adrian Stephen; de heer F.L. Lucas; de heer en mevrouw Desmond Maccarthy; de meest bezielende van alle critici, mijn zwager, de heer Clive Bell; de heer G.H. Rylands; Lady Colefax; mejuffrouw Nellie Boxall; de heer J.M. Keynes; de heer Hugh Walpole; mejuffrouw Violet Dickinson; de Honourable Edward Sackville West; de heer en mevrouw St. John Hutchinson; de heer Duncan Grant; de heer en mevrouw Stephen Tomlin; de heer en Lady Ottoline Morrell; mijn schoonmoeder, mevrouw Sydney Woolf; de heer Osbert Sitwell; madame Jacques Raverat; kolonel Cory Bell; mejuffrouw Valerie Taylor; de heer J.T. Sheppard; de heer en mevrouw T.S. Eliot; mejuffrouw Ethel Sands; mejuffrouw Nan Hudson; mijn neef, de heer Quentin Bell (met wie ik al lange tijd met veel genoegen samen fictie schrijf); de heer Raymond Mortimer; Lady Gerald Wellesley; de heer Lytton Strachey; de burggravin Cecil; mejuffrouw Hope Mirrlees; de heer E.M. Forster; de Honourable Harold Nicolson; en mijn zus, Vanessa Bell — maar de lijst dreigt te lang te worden en is nu al veel te indrukwekkend. Want hoewel al deze namen bij mij de aangenaamste herinneringen oproepen, zullen ze bij de lezer onvermijdelijk verwachtingen wekken die het boek zelf alleen maar kan teleurstellen. Daarom wil ik besluiten met mijn dank uit te spreken aan de medewerkers van het British Museum en het Record Office voor hun gebruikelijke hoffelijkheid; aan mijn nicht, mejuffrouw Angelica Bell, voor een dienst die niemand anders dan zij had kunnen bewijzen; en aan mijn man, voor het geduld waarmee hij mij steevast bij mijn onderzoek heeft geholpen en voor zijn diepgaande historische kennis, waaraan deze bladzijden alle nauwkeurigheid te danken hebben die ze mogelijk bezitten. Ten slotte zou ik graag een heer in Amerika bedanken, als ik zijn naam en adres niet was kwijtgeraakt. Met grote welwillendheid en geheel kosteloos heeft hij in eerdere werken van mij de interpunctie, de botanica, de entomologie, de

geografie en de chronologie gecorrigeerd. Ik hoop dat hij ook bij deze gelegenheid zijn diensten niet zal onthouden.

I

Hij — want aan zijn geslacht viel niet te twijfelen, al werd het door de mode van die tijd enigszins verhuld — was bezig met zijn zwaard uit te halen naar het hoofd van een Moor, dat aan de zolderbalken heen en weer zwaaide. Het had de kleur van een oude voetbal en min of meer ook de vorm, afgezien van de ingevallen wangen en een paar strengen stug, droog haar, zoals het haar op een kokosnoot. Orlando's vader, of misschien zijn grootvader, had het van de schouders geslagen van een reusachtige heiden die in het maanlicht was opgedoken op de barbaarse velden van Afrika. Nu zwaaide het zachtjes en zonder ophouden in de tocht die nooit ophield door de zoldervertrekken te waaien van het reusachtige huis van de edelman die hem had gedood.

Orlando's voorvaderen hadden gereden door velden vol asfodelen, over steenachtige vlakten en door velden die door vreemde rivieren werden bevloeid. Ze hadden talloze hoofden van allerlei kleur van talloze schouders geslagen en die mee naar huis genomen om ze aan de balken te hangen. Dat zou Orlando ook doen, zwoer hij. Maar omdat hij pas zestien was en nog te jong om met hen in Afrika of Frankrijk ten strijde te trekken, sloop hij weg bij zijn moeder en de pauwen in de tuin en begaf zich naar zijn zolderkamer, waar hij met zijn zwaard stak, uithaalde en de lucht doorkliefde. Soms hakte hij daarbij het koord door, zodat de schedel met een bons op de vloer terechtkwam en hij hem opnieuw moest ophangen. Met een zekere ridderlijkheid bevestigde hij hem dan zo hoog dat hij er nauwelijks nog bij kon, zodat zijn vijand hem met zijn verschrompelde, zwarte lippen triomfantelijk toegrijnsde. De schedel zwaaide heen en weer, want het huis, waarin Orlando helemaal bovenin woonde, was zo uitgestrekt dat de wind zelf erin gevangen leek te zitten en er

zomer en winter nu eens deze, dan weer die kant op blies. Het groene wandtapijt waarop jagers waren afgebeeld, was voortdurend in beweging. Zijn voorvaderen waren van adel geweest zolang ze überhaupt hadden bestaan. Ze waren met adelskronen op hun hoofd uit de nevelen van het noorden tevoorschijn gekomen. Waren de donkere banen in de kamer en de gele plassen licht die een dambordpatroon op de vloer vormden niet afkomstig van de zon, die door het gebrandschilderde glas van een reusachtig wapenschild in het raam viel? Orlando stond op dat ogenblik midden in het gele lijf van een heraldische luipaard. Toen hij zijn hand op de vensterbank legde om het raam open te duwen, kleurde die onmiddellijk rood, blauw en geel, als de vleugel van een vlinder. Wie van symbolen houdt en er graag de betekenis van ontcijfert, zou dan ook kunnen opmerken dat Orlando's welgevormde benen, zijn fraaie gestalte en zijn goed gevormde schouders weliswaar allemaal in verschillende tinten heraldisch licht baadden, maar dat zijn gezicht, toen hij het raam opengooide, uitsluitend door de zon zelf werd verlicht. Een openhartiger en tegelijk stuursder gezicht was nauwelijks denkbaar. Gelukkig de moeder die zo iemand ter wereld brengt, nog gelukkiger de biograaf die zijn leven mag beschrijven! Zij hoeft zich nooit zorgen te maken en hij hoeft nooit de hulp van een romanschrijver of dichter in te roepen. Van daad naar daad, van roem naar roem, van ambt naar ambt zal zo iemand voortgaan, met zijn levensbeschrijver in zijn kielzog, totdat ze de zetel bereiken die het hoogste doel van hun beider verlangen vormt. Naar zijn uiterlijk te oordelen was Orlando precies voor zo'n loopbaan in de wieg gelegd. Zijn rode wangen waren bedekt met perzikdons; het dons op zijn lippen was maar iets dichter dan dat op zijn wangen. Zijn lippen waren kort en weken een beetje terug van tanden van een verrukkelijk amandelwit. Niets verstoorde de korte, strakke vlucht van zijn pijlvormige neus; zijn haar was donker, zijn oren waren klein en lagen dicht tegen zijn hoofd.

Maar helaas, zulke opsommingen van jeugdige schoonheid kunnen nu eenmaal niet eindigen zonder ook het voorhoofd en de ogen te vermelden. Helaas ook dat mensen maar zo zelden zonder alle drie geboren worden! Want zodra we een blik werpen op Orlando, die daar bij het raam staat, moeten we toegeven dat hij ogen had als doorweekte viooltjes, zo groot dat het leek alsof het water erin tot aan de rand stond en ze had doen uitzetten. Zijn voorhoofd was als de welving van een marmeren koepel, ingeklemd tussen de twee onbeschreven medaillons die zijn slapen vormden. Zodra we naar ogen en voorhoofd kijken, vervallen we in zulke lyrische ontboezemingen. Zodra we naar ogen en voorhoofd kijken, moeten we duizend onaangename zaken erkennen die iedere goede biograaf juist probeert te negeren. Sommige aanblikken brachten hem van zijn stuk, zoals die van zijn moeder, een buitengewoon mooie dame in het groen, die naar buiten liep om de pauwen te voeren, met haar dienstmeisje Twitchett achter zich aan. Andere aanblikken brachten hem in vervoering — de vogels en de bomen — en weer andere maakten hem verliefd op de dood — de avondhemel, de roeken die naar hun nesten terugkeerden. En zo stegen al die beelden, samen met de geluiden uit de tuin, het hameren en het houthakken, langs de wenteltrap omhoog naar zijn hersenen — waarin ruimte genoeg was — en veroorzaakten daar dat tumult en die verwarring van hartstochten en gevoelens waaraan iedere goede biograaf een hekel heeft. Maar om verder te gaan — Orlando trok langzaam zijn hoofd weer naar binnen, ging aan tafel zitten en haalde, met de halfbewuste vanzelfsprekendheid van iemand die iedere dag van zijn leven op dit uur hetzelfde doet, een schrift tevoorschijn met het opschrift 'Aethelbert: Een tragedie in vijf bedrijven'. Vervolgens doopte hij een oude, bevlekte ganzenveer in de inkt.

Al spoedig had hij meer dan tien bladzijden met poëzie volgeschreven. Hij schreef klaarblijkelijk vlot, maar wat hij

schreef bleef abstract. Ondeugd, Misdaad en Ellende waren de personages in zijn toneelstuk; er waren koningen en koninginnen van onmogelijke rijken; afschuwelijke intriges brachten hen in verwarring; verheven gevoelens doortrokken hen. Er werd geen woord gesproken zoals hij het zelf gezegd zou hebben, maar alles was met een soepelheid en welluidendheid verwoord die, gezien zijn leeftijd — hij was nog geen zeventien — en het feit dat de zestiende eeuw nog enkele jaren te gaan had, opmerkelijk genoeg waren. Uiteindelijk kwam hij echter tot stilstand. Hij was bezig de natuur te beschrijven, zoals alle jonge dichters voortdurend doen, en om precies de juiste tint groen te treffen, keek hij — en daarin toonde hij meer durf dan de meesten — naar de natuur zelf, in dit geval een laurierstruik die onder zijn raam groeide. Daarna kon hij natuurlijk geen woord meer schrijven. Groen in de natuur is één ding, groen in de literatuur iets anders. Natuur en letteren lijken van nature een afkeer van elkaar te hebben; breng ze bij elkaar en ze verscheuren elkaar. De tint groen die Orlando nu zag, bedierf zijn rijm en ontwrichtte zijn versmaat. Bovendien heeft de natuur zo haar eigen streken. Je hoeft maar één keer uit het raam te kijken naar bijen tussen de bloemen, een gapende hond of de ondergaande zon, je hoeft maar één keer te denken: 'Hoeveel zonsondergangen zal ik nog meemaken?', enzovoort, enzovoort (die gedachte is zo bekend dat het nauwelijks de moeite loont haar helemaal uit te schrijven), of je laat je pen vallen, grijpt je mantel, beent de kamer uit en blijft daarbij met je voet achter een beschilderde kist haken. Want Orlando was een tikje onhandig.

Hij zorgde ervoor dat hij niemand tegenkwam. Daar kwam Stubbs, de tuinman, over het pad aan. Orlando verschool zich achter een boom totdat hij voorbij was. Door een poortje in de tuinmuur glipte hij naar buiten. Hij liep met een boog om alle stallen, hondenverblijven, brouwerijen, timmerwerkplaatsen, wasserijen en de plaatsen waar men talgkaarsen maakte, ossen slachtte, hoefijzers smeedde en leren wambuizen naaide — want

het huis was een stad op zichzelf, waar het overal weerklonk van mannen die hun verschillende ambachten uitoefenden — en bereikte ongezien het met varens omzoomde pad dat door het park omhoogvoerde. Misschien bestaat er tussen eigenschappen een zekere verwantschap; de ene sleept de andere met zich mee. De biograaf moet er hier dan ook op wijzen dat onhandigheid vaak gepaard gaat met een liefde voor de eenzaamheid. Nu Orlando over een kist was gestruikeld, hield hij vanzelfsprekend van afgelegen plekken, weidse vergezichten en het gevoel voor altijd, altijd, altijd alleen te zijn.

'Ik ben alleen,' verzuchtte hij ten slotte, na een lange stilte, en opende daarmee voor het eerst in deze levensbeschrijving zijn lippen. Hij was in hoog tempo de heuvel opgelopen, dwars door varens en meidoornstruiken, waarbij hij herten en wilde vogels had opgeschrikt, tot hij een plek bereikte waar helemaal bovenaan één enkele eik stond. Het was er hoog, zo hoog zelfs dat men negentien Engelse graafschappen kon overzien, en op heldere dagen dertig of misschien wel veertig, als het weer bijzonder mooi was. Soms kon men Het Kanaal zien, waar de ene golf na de andere aanrolde. Men kon rivieren zien, met plezierboten die eroverheen gleden; galjoenen die zee kozen; oorlogsvloten waaruit rookpluimen opstegen, gevolgd door de doffe dreunen van kanonschoten; forten langs de kust; kastelen tussen de weilanden; hier een wachttoren, daar een vesting; en verderop weer een reusachtig landhuis zoals dat van Orlando's vader, dat als een ommuurde stad in de vallei lag. In het oosten waren de torenspitsen van Londen en de rook boven de stad te zien. En misschien vertoonden zich, helemaal aan de horizon, wanneer de wind uit de juiste richting kwam, de rotsachtige top en de grillig getande kam van de Snowdon zelf, die als een bergmassief tussen de wolken oprees. Een ogenblik bleef

Orlando staan, terwijl hij telde, tuurde en de verschillende plekken herkende. Dat was het huis van zijn vader, dat van zijn oom. Die drie grote torens daar tussen de bomen waren eigendom van zijn tante. De heide was van hen, en het bos; de fazanten en de herten, de vossen, de dassen en de vlinders.

Hij slaakte een diepe zucht en wierp zich — er lag een hartstocht in zijn bewegingen die dat woord rechtvaardigt — op de grond aan de voet van de eik. Onder al die vergankelijke zomerse pracht voelde hij graag de ruggengraat van de aarde onder zich, want daarvoor hield hij de harde wortel van de eik. Of het was — want het ene beeld volgde het andere op — de rug van een groot paard waarop hij reed, of het dek van een schip dat door de golven heen en weer werd geslingerd. Het kon eigenlijk van alles zijn, zolang het maar hard was, want hij verlangde naar iets waaraan hij zijn rusteloze hart kon vastmaken: dat hart dat aan zijn zij trok en rukte; dat hart dat iedere avond omstreeks dit uur, wanneer hij naar buiten ging, gevuld leek te raken met kruidige, zinnelijke windvlagen. Aan de eik bond hij het vast, en terwijl hij daar lag, kwam het gefladder in en om hem heen geleidelijk tot rust. De kleine blaadjes hingen stil, de herten bleven staan, de bleke zomerwolken hielden halt. Zijn ledematen werden zwaar op de grond en hij bleef zo onbeweeglijk liggen dat de herten langzamerhand dichterbij kwamen, de roeken boven hem rondcirkelden, de zwaluwen duikend en zwenkend om hem heen vlogen en de libellen langs hem heen schoten, alsof alle vruchtbaarheid en bedrijvige verliefdheid van een zomeravond als een web om zijn lichaam waren geweven.

Na ongeveer een uur — de zon daalde snel, de witte wolken waren rood geworden, de heuvels violet, de bossen paars en de valleien zwart — klonk er een trompet. Orlando sprong overeind. Het

schelle geluid kwam uit de vallei. Het steeg op uit een donkere plek daar beneden, een dicht opeengepakte, zorgvuldig ingedeelde plek, een doolhof, een stad die niettemin door muren werd omsloten. Het kwam uit het hart van zijn eigen grote huis in de vallei, dat tot dan toe in duisternis had gelegen, maar nu, terwijl hij toekeek en de ene trompetstoot zich vermenigvuldigde tot een reeks andere, nog schellere klanken, zijn duisternis verloor en overal door lichtpunten werd doorboord. Sommige waren klein en haastig, alsof bedienden door de gangen snelden om aan oproepen gehoor te geven. Andere waren hooggelegen en schitterden helder, alsof ze brandden in lege feestzalen die waren klaargemaakt om gasten te ontvangen die nog niet waren gearriveerd. Weer andere daalden, zwaaiden, zonken weg en rezen op, alsof ze werden gedragen door hele scharen bedienden die bogen, knielden, weer opstonden en een grote prinses, die uit haar koets stapte, ontvingen, bewaakten en met alle verschuldigde eerbied naar binnen begeleidden. Koetsen draaiden en zwenkten over de binnenplaats. Paarden schudden met hun pluimen. De koningin was aangekomen.

Orlando keek niet langer. Hij rende de heuvel af. Door een poortje glipte hij naar binnen. Hij stormde de wenteltrap op. Hij bereikte zijn kamer. Zijn kousen smeet hij naar de ene kant van het vertrek, zijn wambuis naar de andere. Hij doopte zijn hoofd in water. Hij schrobde zijn handen. Hij knipte zijn vingernagels. Met niets meer dan een spiegeltje van zes duim en twee oude kaarsen om hem te helpen, had hij in minder dan tien minuten, volgens de klok bij de stallen, een karmozijnrode kniebroek aangeschoten, een kanten kraag omgedaan, een vest van tafzijde aangetrokken en schoenen aangeschoven met rozetten zo groot als gevulde dahlia's. Hij was

klaar. Zijn wangen gloeiden. Hij was opgewonden. Maar hij was verschrikkelijk laat.

Via sluiproutes die alleen hij kende, haastte hij zich nu door de onmetelijke wirwar van kamers en trappen naar de feestzaal, die vijf acres verderop aan de andere kant van het huis lag. Maar halverwege, in het achtergedeelte waar de bedienden woonden, bleef hij staan. De deur van de zitkamer van mevrouw Stewkley stond open. Ongetwijfeld was ze met haar hele sleutelbos vertrokken om haar meesteres te bedienen. Maar daar, aan de eettafel van het personeel, zat een tamelijk dikke, sjofele man, met een kroes naast zich en een vel papier voor zich. Zijn plooikraag was een beetje vuil en zijn kleren waren van grof, bruingrijs laken. Hij hield een pen in zijn hand, maar schreef niet. Hij leek een gedachte in zijn hoofd heen en weer te wentelen, telkens opnieuw, totdat die de vorm of de vaart had gekregen die hem beviel. Zijn ogen, bol en troebel als een groene steen met een merkwaardige structuur, staarden onafgebroken voor zich uit. Hij zag Orlando niet. Ondanks al zijn haast bleef Orlando als aan de grond genageld staan. Was dit een dichter? Was hij bezig poëzie te schrijven? ‘Vertel me,’ wilde hij zeggen, ‘alles wat er op de hele wereld te vertellen valt’ — want hij had de wildste, dwaaste en buitensporigste ideeën over dichters en poëzie. Maar hoe spreek je iemand aan die je niet ziet? Iemand die in plaats daarvan reuzen, saters of misschien wel de diepten van de zee ziet? Dus bleef Orlando staan kijken, terwijl de man zijn pen tussen zijn vingers heen en weer draaide, voor zich uit staarde en nadacht, en vervolgens razendsnel een stuk of zes regels opschreef en opkeek. Waarop Orlando, overmand door verlegenheid, ervandoor schoot en de feestzaal nog net op tijd bereikte om op zijn knieën neer te

zinken en, met zijn hoofd beschaamd gebogen, de grote koningin in eigen persoon een kom rozenwater aan te bieden.
Zo verlegen was hij dat hij niets anders van haar zag dan haar met ringen getooide handen in het water, maar dat was genoeg. Het was een onvergetelijke hand: een magere hand met lange vingers die zich voortdurend leken te krommen alsof ze een rijksappel of scepter omklemden; een nerveuze, knokige, ziekelijke hand; maar ook een gebiedende hand, die zich slechts hoefde te verheffen om een hoofd te doen vallen. Een hand, zo vermoedde hij, die vastzat aan een oud lichaam dat rook als een kast waarin bont met kamfer werd bewaard; een lichaam dat niettemin gehuld was in allerlei brokaat en edelstenen, dat zich kaarsrecht hield, hoewel het misschien pijn leed door ischias, en dat geen krimp gaf, hoewel het door duizend angsten bijeen werd gehouden. En de ogen van de koningin waren lichtgeel. Dat alles voelde hij terwijl de grote ringen in het water fonkelden. Toen drukte iets op zijn haar, wat misschien verklaart waarom hij verder niets zag dat een historicus van enig nut zou kunnen zijn. En werkelijk, zijn geest was zo'n maalstroom van tegenstellingen — van de nacht en de fel brandende kaarsen, van de sjofele dichter en de grote koningin, van de stille velden en het rumoer van de bedienden — dat hij niets kon zien, of hoogstens een hand.
Volgens dezelfde redenering kan de koningin zelf niet meer dan een hoofd hebben gezien. Maar als het mogelijk is om uit een hand een heel lichaam af te leiden, bezield met alle eigenschappen van een grote koningin — haar nurksheid, haar moed, haar broosheid en haar angst — dan kan een hoofd toch zeker evenveel onthullen, wanneer het wordt bekeken door een dame die er vanuit haar staatsiezetel op neerkijkt en wier ogen, als we de wassen beelden in de abdij mogen geloven, altijd wijd openstonden. Het lange,

krullende haar, het donkere hoofd dat zo eerbiedig, zo onschuldig voor haar gebogen was, deden vermoeden dat daaronder een paar van de mooiste benen schuilging waarop een jonge edelman ooit rechtop had gestaan; en violette ogen; en een hart van goud; en trouw en mannelijke charme — allemaal eigenschappen die de oude vrouw des te meer liefhad naarmate ze haarzelf meer ontvielen. Want ze werd voortijdig oud, afgeleefd en krom. Het geluid van kanonnen klonk voortdurend in haar oren. Steeds weer zag ze de glinsterende druppel vergif en de lange stiletdolk voor zich. Wanneer ze aan tafel zat, luisterde ze aandachtig; ze hoorde de kanonnen in Het Kanaal; ze was bang — was dat een vervloeking, was dat gefluister? Onschuld en eenvoud waren haar des te dierbaarder tegen de duistere achtergrond waartegen ze die aftekende. En het was diezelfde nacht, zo wil de overlevering, terwijl Orlando diep in slaap was, dat ze de schenking aan Orlando's vader van het grote kloostergebouw, dat eerst aan de aartsbisschop en vervolgens aan de koning had toebehoord, officieel bekrachtigde door eindelijk haar handtekening en zegel op het perkament te plaatsen.

Orlando sliep de hele nacht door, zonder ergens iets van te weten. Hij was door een koningin gekust zonder dat hij het had gemerkt. En misschien was het juist zijn onwetendheid, en de schrik waarmee hij had gereageerd toen haar lippen hem raakten, waardoor de herinnering aan haar jonge neef — want ze waren bloedverwanten — in haar gedachten levend bleef. Hoe dan ook, er waren nog geen twee jaren van dit rustige landleven verstreken en Orlando had misschien niet meer dan twintig tragedies, een dozijn historische toneelstukken en een twintigtal sonnetten geschreven, toen het bericht kwam dat hij bij de koningin op Whitehall moest verschijnen.

‘Daar komt mijn onschuldige!’ zei ze, terwijl ze hem door de lange galerij naar zich toe zag lopen. (Er lag altijd een zekere sereniteit over hem die op onschuld leek, zelfs toen dat woord strikt genomen niet langer op hem van toepassing was.)
‘Kom!’ zei ze. Ze zat kaarsrecht bij het vuur. Ze liet hem op een voet afstand van zich staan en nam hem van top tot teen op. Vergeleek ze haar vermoedens van die avond met de werkelijkheid die nu voor haar stond? Bleken haar gissingen juist? Ogen, mond, neus, borst, heupen, handen — ze liet haar blik overal overheen gaan. Terwijl ze keek, vertrokken haar lippen zich zichtbaar, maar toen ze zijn benen zag, barstte ze in lachen uit. Hij was het volmaakte toonbeeld van een edelman. Maar hoe was hij vanbinnen? Ze richtte haar gele haviksogen op hem, alsof ze daarmee tot in zijn ziel wilde doordringen. De jongeman doorstond haar blik en bloosde slechts zo rood als een damastroos, zoals hem betaamde. Kracht, gratie, romantiek, dwaasheid, poëzie, jeugd — ze las hem als een bladzijde in een boek. Onmiddellijk trok ze een ring van haar vinger (het gewricht was nogal gezwollen) en terwijl ze die om zijn vinger schoof, benoemde ze hem tot haar schatmeester en hofmeester. Vervolgens hing ze hem ambtsketens om en liet hem knielen, waarna ze om het smalste deel van zijn knie de met edelstenen bezette kousenband van de Orde van de Kousenband bond. Vanaf dat ogenblik werd hem niets meer geweigerd. Wanneer zij in staatsie uitreed, reed hij naast het portier van haar koets. Ze stuurde hem naar Schotland voor een droevige diplomatieke missie naar de ongelukkige koningin. Hij stond op het punt uit te varen om aan de oorlogen in Polen deel te nemen, toen ze hem terugriep. Want hoe zou ze de gedachte kunnen verdragen dat dat tere vlees werd opengereten en dat krullende hoofd door het stof rolde? Ze hield hem bij zich. Op het

hoogtepunt van haar triomf, toen de kanonnen bij de Tower bulderden, er zoveel kruitdamp in de lucht hing dat je ervan moest niezen en het gejuich van het volk onder de ramen weerklonk, trok ze hem naar zich toe tussen de kussens waarop haar hofdames haar hadden neergevlijd (zo oud en afgeleefd was ze) en dwong hem zijn gezicht te begraven in die verbazingwekkende samenstelling — ze had zich al een maand niet verkleed — die, zo dacht hij bij de herinnering aan zijn jeugd, precies rook als een oude kast thuis waarin het bont van zijn moeder werd bewaard. Half verstikt kwam hij uit de omhelzing overeind. 'Dit,' fluisterde ze, 'is mijn overwinning!' Juist op dat ogenblik schoot er met donderend geraas een vuurpijl omhoog, die haar wangen scharlakenrood kleurde.

Want de oude vrouw hield van hem. En de koningin, die een man wist te herkennen wanneer ze er een zag, al gebeurde dat naar men zegt niet op de gebruikelijke manier, had voor hem een schitterende, ambitieuze loopbaan uitgestippeld. Hij kreeg landerijen geschonken en huizen toegewezen. Hij zou de zoon van haar oude dag zijn, de arm die haar in haar gebrekkigheid ondersteunde, de eik waarop ze in haar verval kon leunen. Deze beloften en vreemde, gebiedende betuigingen van genegenheid kraste ze uit — ze waren inmiddels in Richmond — terwijl ze kaarsrecht in haar stijve brokaten gewaden bij het vuur zat, dat haar nooit warm kreeg, hoe hoog men het ook opstookte.

Intussen verstreken de lange wintermaanden. Alle bomen in het park waren met rijp omrand. De rivier stroomde traag. Op een dag, toen er sneeuw op de grond lag, de donkere, met hout betimmerde kamers vol schaduwen waren en de herten in het park burlen, zag ze in de spiegel die ze uit angst voor spionnen altijd bij zich hield, door de deur die ze uit angst voor moordenaars altijd openliet, een

jongen — kon dat Orlando zijn? — die een meisje kuste — wie was die schaamteloze slet in duivelsnaam? Ze greep haar zwaard met het gouden gevest en sloeg er met geweld mee naar de spiegel. Het glas spatte aan scherven. Mensen kwamen aangesneld. Ze werd opgetild en weer in haar stoel gezet. Maar vanaf dat ogenblik was ze een gebroken vrouw en naarmate haar dagen ten einde liepen, klaagde ze bitter over de trouweloosheid van mannen.

Misschien was het Orlando's schuld. Maar kunnen we het hem eigenlijk wel kwalijk nemen? Het was het elizabethaanse tijdperk. Hun moraal was niet de onze, evenmin als hun dichters, hun klimaat of zelfs hun groenten. Alles was anders. Zelfs het weer, de hitte en de kou van zomer en winter, was, mogen we aannemen, van een volstrekt andere aard. De stralende, zinnelijke dag was even scherp van de nacht gescheiden als het land van het water. Zonsondergangen waren roder en intenser; het ochtendgloren was witter en stralender. Van onze schemerige tussentinten en lang aanhoudende avondschemeringen wisten ze niets. De regen viel met geweld, of hij viel helemaal niet. De zon brandde fel, of er heerste duisternis. De dichters, die zulke zaken nu eenmaal graag naar het geestelijke domein vertalen, bezongen op prachtige wijze hoe rozen verwelken en bloemblaadjes vallen. Het ogenblik is kort, zongen ze; het ogenblik gaat voorbij; daarna wacht ons allen één lange nacht van slaap. Maar hun verse anjers en rozen langer te laten bloeien of te bewaren met behulp van de kunstgrepen van broeikas of serre, dat was niets voor hen. De verdorde ingewikkeldheden en dubbelzinnigheden van onze geleidelijker en onzekerder tijd waren hun onbekend. Alles was hevigheid. De bloem bloeide en verwelkte. De zon kwam op en ging onder. De minnaar beminde en vertrok. En wat de dichters op rijm verkondigden, brachten de jongeren in praktijk. Meisjes waren

rozen en hun bloeitijd was even kort als die van de bloemen. Ze moesten worden geplukt voordat de nacht viel, want de dag was kort en de dag was alles. Als Orlando dus het voorbeeld van het klimaat, de dichters en de tijd zelf volgde en zijn bloem plukte op de zitbank in de vensternis, zelfs terwijl er sneeuw op de grond lag en de koningin waakzaam door de gang liep, kunnen we het nauwelijks over ons hart verkrijgen hem dat kwalijk te nemen. Hij was jong, hij was nog een jongen en hij deed slechts wat de natuur hem ingaf. Wat het meisje betreft, weten we net zomin als koningin Elizabeth zelf hoe ze heette. Misschien was het Doris, Chloris, Delia of Diana, want voor elk van hen schreef hij om de beurt verzen. Evengoed kan ze een hofdame of een dienstmeisje zijn geweest. Want Orlando had een brede smaak. Hij hield niet alleen van tuinbloemen; ook wilde bloemen en zelfs onkruid hadden hem altijd gefascineerd.

Hier leggen we dan, met de onverbloemdheid die een biograaf zich kan veroorloven, een merkwaardige karaktertrek van hem bloot, die misschien te verklaren valt door het feit dat een van zijn grootmoeders ooit een boerenkiel had gedragen en met melkemmers had gelopen. Enkele korrels aarde uit Kent of Sussex hadden zich vermengd met het dunne, verfijnde bloed dat hem uit Normandië was toegevloeid. Hij vond de vermenging van bruine aarde en blauw bloed een goede zaak. Vaststaat dat hij altijd een voorliefde had gehad voor gezelschap uit de lagere standen, vooral voor ontwikkelde mensen die juist door hun scherpzinnigheid zo vaak in een ondergeschikte positie bleven steken, alsof er tussen hen en hem een natuurlijke bloedverwantschap bestond. In deze periode van zijn leven, toen zijn hoofd overliep van rijmen en hij nooit naar bed ging zonder een of andere spitsvondige dichterlijke vondst op papier te hebben gezet, leken de wangen van een

herbergiersdochter hem frisser en de geestigheid van het nichtje van een jachtopziener levendiger dan die van de dames aan het hof. Daarom begon hij 's avonds regelmatig naar Wapping Old Stairs en de biertuinen te gaan, gehuld in een grijze mantel om de ster aan zijn hals en de kousenband om zijn knie te verbergen. Daar zat hij, met een bierpul voor zich, te midden van de met zand bestrooide paden, de grasbanen voor het balspel en de eenvoudige bouwsels die zulke gelegenheden kenmerkten, en luisterde naar de verhalen van zeelieden over ontberingen, gruwelen en wreedheden in de wateren langs de Spaanse koloniën van de Nieuwe Wereld; over hoe sommigen hun tenen hadden verloren en anderen hun neus — want een mondeling verteld verhaal was nooit zo afgerond of zo fraai ingekleurd als een geschreven verhaal. Vooral luisterde hij graag wanneer ze luidkeels hun liederen over de Azoren zongen, terwijl de parkieten die ze uit die streken hadden meegebracht, pikten naar de ringen in hun oren, met hun harde, hebberige snavels tegen de robijnen aan hun vingers tikten en even smerig vloekten als hun meesters. De vrouwen waren in hun taalgebruik nauwelijks minder vrijpostig en in hun gedrag nauwelijks minder ongedwongen dan de vogels. Ze nestelden zich op zijn knie, sloegen hun armen om zijn hals en vermoedden dat er onder zijn grove mantel iets buitengewoons schuilging. Ze waren er minstens zo gretig op uit om de waarheid te ontdekken als Orlando zelf.

Ook aan gelegenheden ontbrak het niet. Op de rivier heerste van vroeg tot laat een drukte van belang, met aken, roeiboten en vaartuigen van allerlei soort. Iedere dag koos wel een prachtig schip het ruime sop, op weg naar de Indiën. Af en toe sleepte een ander schip zich moeizaam naar zijn ankerplaats, zwartgeblakerd en gehavend, met ruig behaarde mannen aan boord. Niemand

maakte zich zorgen als een jongen of meisje na zonsondergang wat langer op het water bleef, en niemand trok een wenkbrauw op als volgens de praatjes zo'n tweetal, veilig in elkaars armen, tussen de zakken vol schatten in diepe slaap was aangetroffen. Een dergelijk avontuur overkwam inderdaad Orlando, Sukey en de graaf van Cumberland. Het was een warme dag geweest; ze hadden de liefde bedreven en waren tussen de robijnen in slaap gevallen. Laat die avond kwam de graaf, wiens fortuin nauw verbonden was met de ondernemingen tegen de Spanjaarden, in zijn eentje met een lantaarn de buit controleren. Hij liet het licht op een vat vallen en deinsde vloekend achteruit. Om het vat heen lagen twee geesten verstrengeld te slapen. De graaf was van nature bijgelovig en had menige misdaad op zijn geweten. Daarom hield hij het tweetal — ze waren in een rode mantel gewikkeld en Sukeys boezem was bijna zo wit als de eeuwige sneeuw uit Orlando's gedichten — voor een spookverschijning die uit de graven van verdronken zeelieden was opgerezen om hem zijn misdaden te verwijten. Hij sloeg een kruis. Hij zwoer zijn leven te beteren. De rij armenhuisjes die nog altijd aan Sheen Road staat, is het tastbare resultaat van die plotselinge paniek. Twaalf arme oude vrouwen uit de parochie drinken er vandaag hun thee en zullen vanavond zijn lordschap zegenen omdat ze een dak boven hun hoofd hebben. Zo kan ongeoorloofde liefde aan boord van een schip vol schatten dus — maar laten we de moraal achterwege laten.

Al spoedig kreeg Orlando echter genoeg van deze manier van leven, niet alleen vanwege het ongemak en de kronkelige, benauwde straten van de buurt, maar ook vanwege de primitieve omgangsvormen van de mensen. Want we moeten bedenken dat misdaad en armoede voor de mensen uit het elizabethaanse tijdperk lang niet de aantrekkingskracht hadden die ze op ons

uitoefenen. Zij schaamden zich niet, zoals wij tegenwoordig, voor geleerdheid uit boeken. Ze geloofden niet dat het een zegen was om als zoon van een slager geboren te worden en een deugd om niet te kunnen lezen. Ze verbeeldden zich niet dat wat wij 'leven' en 'werkelijkheid' noemen op de een of andere manier samenhing met onwetendheid en wreedheid. Sterker nog, voor deze twee begrippen hadden ze niet eens een equivalent. Orlando zocht dan ook niet het 'leven' toen hij zich onder deze mensen begaf, en het was evenmin zijn zoektocht naar de 'werkelijkheid' die hem ertoe bracht hen weer te verlaten. Maar toen hij wel twintig keer had gehoord hoe Jakes zijn neus en Sukey haar eer had verloren — en ze vertelden die verhalen voortreffelijk, dat moet gezegd worden — begon de herhaling hem enigszins te vervelen. Want een neus kon nu eenmaal maar op één manier worden afgesneden en de maagdelijkheid maar op één andere manier verloren gaan, althans, zo kwam het hem voor. De kunsten en wetenschappen daarentegen boden een verscheidenheid die zijn nieuwsgierigheid hevig prikkelde. Daarom hield hij, zonder de dierbare herinneringen aan zijn vroegere gezelschap te verliezen, op de biertuinen en kegelbanen te bezoeken. Hij hing zijn grijze mantel in de kleerkast, liet de ster aan zijn hals weer schitteren en de kousenband om zijn knie fonkelen, en verscheen opnieuw aan het hof van koning Jacobus. Hij was jong, hij was rijk, hij was knap. Niemand had met groter enthousiasme ontvangen kunnen worden dan hij.

Vaststaat dat heel wat dames bereid waren hem hun gunsten te schenken. De namen van minstens drie van hen werden openlijk met de zijne in verband gebracht als het om een huwelijk ging: Clorinda, Favilla en Euphrosyne, zoals hij hen in zijn sonnetten noemde.

Laten we ze een voor een bespreken. Clorinda was een zachtaardige, beminnelijke jongedame. Orlando was zelfs zes en een halve maand lang bijzonder op haar gesteld. Maar ze had witte wimpers en kon geen bloed zien. Toen er aan de tafel van haar vader een gebraden haas werd opgediend, viel ze bijna flauw. Bovendien stond ze sterk onder invloed van de priesters en bezuinigde ze zelfs op haar ondergoed om geld aan de armen te kunnen geven. Ze nam het op zich Orlando van zijn zonden te verlossen, wat hem zo tegenstond dat hij zich uit het voorgenomen huwelijk terugtrok. Toen ze kort daarna aan de pokken overleed, had hij daar dan ook niet bijzonder veel spijt van.

Favilla, die nu aan de beurt komt, was van een heel ander slag. Ze was de dochter van een verarmde edelman uit Somersetshire en had zich door onvermoeibare ijver en een handig gebruik van haar ogen een plaats aan het hof weten te veroveren. Daar oogstte ze ieders bewondering met haar rijkunst, haar fraaie wreef en haar sierlijke manier van dansen. Op een dag was ze echter zo onverstandig om onder Orlando's raam een spaniël die een van haar zijden kousen had verscheurd, bijna dood te ranselen. (Eerlijkheidshalve moet worden gezegd dat Favilla weinig kousen bezat en dat de meeste daarvan van een grove wollen stof waren gemaakt.) Orlando, die hartstochtelijk van dieren hield, merkte nu ineens op dat haar tanden scheef stonden en dat de twee voortanden naar binnen waren gedraaid. Dat was, zo beweerde hij, bij vrouwen een onmiskenbaar teken van een verdorven en wreed karakter. Nog diezelfde avond verbrak hij de verloving, voorgoed.

De derde, Euphrosyne, was verreweg de ernstigste van zijn verliefdheden. Ze stamde uit het Ierse geslacht Desmond en bezat dus een stamboom die even oud en diepgeworteld was als die van Orlando zelf. Ze was blond, had een blozende, volle gelaatskleur

en was een tikje flegmatiek. Ze sprak goed Italiaans en had een volmaakt gebit in haar bovenkaak, hoewel de tanden in haar onderkaak enigszins verkleurd waren. Er zat altijd wel een whippet of een spaniël aan haar knie, die ze vanaf haar eigen bord met witbrood voerde. Ze zong lieflijk bij het virginaal en was door de buitengewone zorg die ze aan haar uiterlijk besteedde nooit voor het middaguur aangekleed. Kortom, ze zou de volmaakte echtgenote zijn geweest voor een edelman als Orlando. De zaken waren zelfs al zo ver gevorderd dat de advocaten van beide partijen druk bezig waren met contractuele bepalingen, weduwengoederen, vermogensregelingen, woonhuizen met bijbehorende erven, pachtgoederen en alles wat verder nodig is voordat het ene grote fortuin zich met het andere kan verenigen. Juist toen viel, met de plotselingheid en hevigheid die het Engelse klimaat destijds kenmerkten, de Grote Vorst in.

De Grote Vorst was, zo vertellen historici ons, de strengste die deze eilanden ooit heeft getroffen. Vogels bevroren midden in hun vlucht en vielen als stenen op de grond. In Norwich begon een jonge plattelandsvrouw, die zoals altijd kerngezond was, de straat over te steken. Omstanders zagen hoe ze, toen een ijzige windvlaag haar op de straathoek trof, voor hun ogen tot poeder verging en als een stofwolk over de daken werd geblazen. Onder schapen en runderen was de sterfte enorm. Lijken vroren zo vast dat men ze niet meer tussen de lakens vandaan kon krijgen. Het was niets ongewoons om op de weg een hele kudde varkens aan te treffen die onbeweeglijk was vastgevroren. De velden stonden vol herders, ploegers, paardenspannen en kleine jongens die vogels moesten verjagen, allemaal midden in hun bezigheden verstijfd. De een stond met zijn hand aan zijn neus, de ander met een fles aan zijn lippen en een derde met een opgeheven steen, klaar om

die naar de raven te gooien die, als waren ze opgezet, op nog geen meter afstand op de heg zaten. De vorst was zo uitzonderlijk streng dat er soms een soort verstening optrad. Algemeen werd aangenomen dat de enorme toename van het aantal rotsblokken in sommige delen van Derbyshire niet aan een uitbarsting te wijten was — want die had niet plaatsgevonden — maar aan de verharding van ongelukkige reizigers die letterlijk op de plek waar ze stonden in steen waren veranderd. De kerk kon in deze kwestie weinig uitrichten. Hoewel sommige landeigenaren deze overblijfselen lieten zegenen, gaven de meesten er de voorkeur aan ze te gebruiken als grensstenen, schuurpalen voor schapen of, wanneer de vorm van de steen dat toeliet, als drinkbakken voor het vee. Voor het merendeel vervullen ze die functies tot op de dag van vandaag voortreffelijk.

Maar terwijl de plattelandsbevolking in de diepste ellende verkeerde en de handel in het land volledig stillag, vierde Londen een schitterend carnaval. Het hof verbleef in Greenwich en de nieuwe koning greep de gelegenheid van zijn kroning aan om zich bij de burgers geliefd te maken. Hij gaf opdracht om de rivier, die over een afstand van zes of zeven mijl in beide richtingen tot een diepte van twintig voet en meer was dichtgevroren, op zijn kosten schoon te vegen, te versieren en geheel het aanzien te geven van een park of lusthof, met prieeltjes, doolhoven, lanen, drankkraampjes enzovoort. Voor zichzelf en de hovelingen reserveerde hij een gedeelte recht tegenover de paleispoorten. Dit terrein, dat slechts door een zijden koord van het publiek was afgescheiden, werd onmiddellijk het middelpunt van de schitterendste kringen van Engeland. Grote staatslieden, met hun baarden en plooikragen, behandelden staatszaken onder het karmozijnrode baldakijn van de Koninklijke Pagode. Soldaten

beraamden de verovering van de Moren en de ondergang van de Turken in gestreepte prieeltjes, bekroond met pluimen van struisvogelveren. Admiraals liepen met een verrekijker in de hand de smalle paden op en neer, tuurden de horizon af en vertelden verhalen over de Noordwestelijke Doorvaart en de Spaanse Armada. Geliefden brachten hun tijd door op divans die met sabelbont waren bedekt. Wanneer de koningin en haar hofdames naar buiten kwamen, daalden bevroren rozen als een regen op hen neer. Gekleurde ballonnen hingen onbeweeglijk in de lucht. Hier en daar brandden enorme vreugdevuren van ceder- en eikenhout, rijkelijk met zout bestrooid, zodat de vlammen groen, oranje en paars oplaaiden. Maar hoe hevig ze ook brandden, hun hitte was niet voldoende om het ijs te doen smelten, dat ondanks zijn uitzonderlijke doorzichtigheid zo hard was als staal. Het was zelfs zo helder dat men enkele voeten onder het oppervlak hier een bruinvis en daar een bot kon zien, vastgevroren in het ijs. Hele scholen palingen lagen onbeweeglijk, als in trance, maar of ze dood waren of slechts in een toestand van schijndood verkeerden waaruit de warmte hen weer tot leven zou wekken, was een vraag die de filosofen voor een raadsel stelde. Bij London Bridge, waar de rivier tot een diepte van zo'n twintig vadem was dichtgevroren, kon men duidelijk een verongelukte roeiboot zien liggen op de rivierbodem, waar ze de vorige herfst, overladen met appels, was gezonken. De oude vrouw die haar fruit per boot naar de markt aan de kant van Surrey had gebracht, zat daar nog altijd in haar geruite omslagdoeken en hoepelrokken, met haar schoot vol appels, precies alsof ze op het punt stond een klant te bedienen, al verried een zekere blauwheid van haar lippen de waarheid. Koning Jacobus keek bijzonder graag naar dit schouwspel en nam dan een hele stoet hovelingen mee om er samen met hem naar te kijken.